

EUROMEMORANDUM 2014¹

Poglobljene delitve in potreba po radikalni spremembi politike EU

Uvod

6

Evropska unija (EU) naj bi bila na izhodu iz recesije, vendar pa se posamezni deli spopadajo z depresiji podobnimi dogajanji; brezposelnost je izjemno visoka v obrobni državi evrskega območja in ne kaže, da bi se v bližnji prihodnosti občutno zmanjšala. Ostri varčevalni ukrepi so vodili k povečanju socialnih razlik v Evropi in v proces prestrukturiranja industrije, v katerih se je položaj Nemčije in drugih »severnih« držav okrepil, proizvodne zmogljivosti v »južnih« državah pa so se skrčile. Kriza je povzročila velike premike v porazdelitvi dohodka; v deželah izven jedra evro območja so se realne plače znižale, še posebej močno v obrobju evro območja in državah Vzhodne Evrope. Hkrati se je spremenila hierarhija odločanja med državami članicami, moč Nemčije in drugih »severnih« držav se okrepila, medtem ko je položaj »južnih« držav oslabil; vse več področij gospodarske politike narekuje Bruselj. Za dejavnost Evropske komisije ostajata značilna resen demokratični primanjkljaj in pomanjkanje preglednosti. Ključne odločitve sprejemajo na zaprtih sejah ljudje, ki niso odgovorni nacionalnim parlamentom ali Evropskemu parlamentu, nanje pa vplivajo močni gospodarski lobiji. V številnih državah so desne in v nekaterih državah neo-fašistične stranke sposobne izkoriščati splošno nezadovoljstvo z Evropsko unijo in s politiko, ki jo državam nalagajo v Bruslju.

1. Fiskalna in monetarna politika

Gospodarska recesija v EU naj bi se končala, vendar proizvodnja ostaja pod ravno iz leta 2008, stanje pa je v številnih državah močno polarizirano z visoko stopnjo brezposelnosti in nižanjem realnih plač. Finančna kriza se je ustalila, a finančni sistem ostaja zelo krhek, banke pa so obseg posojil v letu 2013 občutno zmanjšale. Zelo restriktivna fiskalna politika, naložena številnim državam članicam, je otežila celo doseganje ciljnih primanjkljajev. Medtem ko je ECB stabilizirala banke s približno 1000 milijardami evrov brezpogojnih triletnih posojil, posojila vladam ostajajo prepovedana.

Ob upoštevanju popolne pripadnosti EU neoklasičnim naukom se pričakuje, da bodo realne plače nosile celotno težo prilagoditve. Zmanjševanje realnih plač je v nekaterih državah

1 Euromemorandum izhaja iz razprav in člankov na 19. posvetovanju o alternativni gospodarski politiki v EU, ki jo je organizirala EuroMemo Group med 20-22. septembrom 2013 v Londonu. Celoten tekst je objavljena na spletnih straneh EuroMemo Group. Povzetek je prevedel Jože Mencinger.

in v večjem delu Evrope sprožilo deflacijske učinke. Namesto varčevanja bi se vladne politike morale usmeriti na spodbujanje zaposlovanja na socialno in okoljsko zaželenih delovnih mestih. Regresivne učinke znižanja javnofinančnih odhodkov je treba končati, storitve javnega šolstva in zdravstvene storitve pa okrepiti. Višje stopnje porabe bi morali financirati s politiko, ki bi bila obratna večkratnim zmanjševanjem obdavčitve v zadnjih 20 letih. Proračun na evropski ravni bi bilo treba povečati na 5% BDP, da bi politika lahko imela ustrezne učinek na proizvodnjo in zaposlovanje. Financiranje državnih primanjkljajev bi omogočila izdaja skupnih evrskih obveznic, tako da špekulanti ne bi mogli napasti šibkejših držav. Obstoječi javni dolgovi so v številnih državah članicah nevzdržni; ni jih mogoče v celoti vrniti, zato morajo biti predmet revizije javnega dolga, ki bi določila, kateri dolgovi so legitimni in katere je treba odpisati. Neusmiljen pritisk na znižanje plač bi morali nadomestiti s spodbujanjem širjenja kolektivnih pogajanj. Rast plač lahko prispeva k premagovanju šibkega domačega povpraševanja v Evropi in tudi k spodbujanju socialne pravičnosti. Za boj proti brezposelnosti in vzpostavitvi pogojev, v katerih življenja ljudi ne bi obvladoval status zaposlenosti, je treba normalni delovni teden brez zmanjšanja plač skrajšati na 30 ur.

7

2. Finančna in bančna politika

Pet let po stečaju banke Lehman Brothers se finančna in bančna kriza v EU nadaljuje. V večini držav EU je bančni sistem, kljub ogromni likvidnosti, ki jo zagotavlja ECB, krhek. Stanje v bančnem sektorju v nekaterih državah, kot je Španija, je kritično. Sredi leta 2012 se je bančna unija, ki jo je predlagala Komisija pojavila kot nov evropski projekt za rešitev krize. Kljub svoji ambiciozni organizaciji, bančna unija ne spreminja prevladujoče paradigme bančništva v EU. Reformni predlogi Liikanenovega poročila o bančni strukturi krepijo vlogo univerzalnih bank namesto prizadevanj za strogo ločitev bančnega poslovanja s prebivalstvom in investicijskega bančništva. Reforme prav tako sprožajo vprašanja o demokraciji in upravljanju v EU, saj povečujejo vlogo ECB, ki je zadolžena za enoten nadzorni mehanizem bank. ECB je delno odgovorna za globino državnih dolgov v evrskem območju, saj zavrača neposredno posojanje državam na primarnem trgu obveznic. Počasnost in šibkost finančnih reform se z močnim vplivom finančnih lobijev, ki so uspeli preprečiti učinkovito ureditev, še povečala. Evropske institucije bi morale sprejeti jasen cilj: zmanjšanje pomena financ v gospodarstvu. Špekulativne dejavnosti je treba prepovedati, banke na drobnoprodajnem trgu pa izolirati od finančnih trgov; morale bi se osredotočiti na svojo osnovno dejavnost: kreditiranje nefinančnih sektorjev. Direktivo o davku na finančne transakcije, ki jo je predlagala Komisija, je treba uvesti hitro. ECB bi morala biti podvržena učinkovitemu demokratičnemu nadzoru in dati prednost socialnim in okoljskim ciljem.

3. Upravljanja v EU

8

Uveljavitev Pogodbe o stabilizaciji, usklajevanju in upravljanju ter spremljajočih direktiv pomeni, da gospodarska politika v državah evro območja postaja predmet popolnega centralnega nadzora. Čeprav so se pooblastila parlamentov držav članic na gospodarsko politiko radikalno zmanjšala, ni prišlo do ustreznega povečanja pristojnosti Evropskega parlamenta. Množenje surovih aritmetičnih omejitev javne porabe in zadolževanja se bo verjetno pokazalo za škodljivo v prihodnosti tako kot so se takšni poskusi za škodljive pokazali skoraj zmeraj v preteklosti. Poenostavljena pravila kažejo nezaupanje v demokracijo in precenjevanje sposobnosti s tržnimi procesi stabilizirati gospodarsko življenje. Retorika konkurenčnosti, ki jo uporabljajo voditelji EU za upravičevanje restriktivnega pristopa k gospodarski politiki in za grobe pritiske na šibkejšje države članice omejuje tudi demokratični nadzor nad gospodarstvom. Zakonske omejitve gospodarske politike so tako ostre, da bodo učinkovite alternativne politike zahtevale bodisi razveljavitev ukrepov ali njihovo izrecno podrejenost drugim prednostnim nalogam - zaposlovanju, okoljski trajnosti in socialni pravičnosti.

4. Obdavčitev

Gospodarski in politični pomen obdavčitve je postal bolj jasen, ko je kriza v Evropi vse bolj globoko zarezala v finance večine držav članic EU in življenja njihovih državljanov. Globalne in regionalne zagovorniške skupine, ki se ukvarjajo z vprašanji pravičnosti obdavčitve in davčnimi zadevami, ki so pridobile večjo odmevnost v evropski civilni družbi, so okrepila odkritja o razširjenem izogibanju davkom s strani korporacij in premožnih posameznikov. V odgovor na naraščajoče ogorčenje evropskih državljanov nad izogibanjem davčnim obveznostim in padanjem davčnih prihodkov, ki je posledica recesije in stagnacije, so evropske vlade začele poudarjati preprečevanje izogibanja davkom in "nepošteni davčni konkurenci". Evropska komisija je, z močno spodbudo Evropskega parlamenta, odobrila sklop davčnih reform, katerih cilj je povečati preglednost čezmejnih davčnih poslov. Te reforme vključujejo izmenjavo informacij v zvezi z evropsko direktivo o obdavčenju prihrankov, vzpostavitev skupne osnove za obdavčenje konsolidirane davčne osnove korporacij, in v evrskem območju, davka na finančne transakcije. Medtem ko so takšne pobude dobrodošle v zmedu evropskih sistemov obdavčitve, pa ne bodo zadostovale za odpravo davčnih politik »siromašenja soseda«, ki so se nadaljevale v času zdajšnje krize, prav tako tudi ne bo prispevalo k preobratu v dohodkovni neenakosti in revščini v Evropi. Le radikalna uskladitev neposredne obdavčitve z progresivnostjo v vseh državah članicah EU, odstranitev sistemov enotne davčne stopnje v srednji in vzhodni Evropi in konvergenca davčnih stopenj po vsej Evropi lahko zagotovi preživetje kulture socialne solidarnosti.

5. Zaposlovanje in socialna politika

Finančna in gospodarska kriza ima globoke socialne posledice za mnoge ljudi v Evropi z visoko stopnjo brezposelnosti, revščine in celo izgube prihodnosti za veliko mladih. Po najnovejših podatkih, en od štirih prebivalcev EU živi v revščini in en od osmih nima dela. Stopnje brezposelnosti mladih so še posebej moteče; za EU kot celoto je to številka en od štirih, v južnih državah, ki jih je kriza najbolj prizadela, kot so Grčija, Španija in Italija, se dvigne na enega od dveh ali enega od treh. Visoka brezposelnost in revščina sta oslabilo pogajalski položaj delojemalcev nasproti delodajalcem, kar se odraža v vse bolj negotovih delovnih pogojih: ena od petih pogodb o delu ni pogodba o stalni zaposlitvi; pogodbe o delu za določen čas in neprostovoljno delo s krajšim delovnim časom se od začetka krize povečujejo. Odziv EU ni zagotovil sredstev za omilitev posledic revščine in brezposelnosti mladih. Institucijam EK, na primer DG za zaposlovanje, socialne zadeve in vključevanje, ni uspelo spremljati in nuditi podpore državam članicam, ki so v ekonomski in vse bolj socialni krizi. Kot takojšnji ukrep bi EU institucije morale oceniti socialne posledice, ki jih prinaša krčenje porabe, ki je bilo naloženo državam članicam. Nato mora zagotoviti podporo na ključnih področjih, zlasti v zdravstvu, ter podporo za otroke in mlade, ki nosijo največje breme brezposelnosti in revščine. Za zaščito delavcev v naraščajoči plimi negotovih delovnih pogojev, bi bilo prejemke iz socialnega zavarovanja in socialnih programov treba nujno razširiti na vse delavce, ne glede na vrsto zaposlitvenih pogodb. EK bi morala spodbuditi tudi zakonodajne programe, ki bi zaposlitveno zakonodajo uskladili s hitro spreminjajočim se trgom dela.

9

6. Industrijska politika

Nujnost industrijske politike v Evropi se začenja zavedati tudi Evropska Komisija. Vendar pa njeni predlogi ostajajo omejeni na ozek okvir politike konkurence usmerjene izključno v cilje kratkoročne uspešnosti na trgu. Potrebna je alternativa, ki povezuje cilj dolgoročne industrijske uspešnosti s skrbjo za socialno-ekološko preoblikovanje. To naj bi vključevalo šest temeljnih področij: (1) vseevropski javni investicijski načrt za socialno ekološko rekonstrukcijo, ki bi spodbudila evropsko povpraševanja; (2) nadomestitev velike izgube industrijskih zmogljivosti v Evropi, (3) nujna usmeritev v razvoj nove okoljsko trajnostne, na znanju intenzivne gospodarske dejavnosti z visoko izobraženim in dobro plačanim delom, (4) prekinitev masivnih privatizacij iz zadnjih desetletij in večja podpora javnemu sektorju za nove dejavnosti na ravni EU ter na nacionalni, regionalni in lokalni ravni; (5) uvedba novega trenda v drugačno "varnost"; povezano z razorožitvijo, večjo kohezijo in zmanjšanjem neravnovesij v EU in posameznih državah, in (6) ustvarjanje novega večjega mehanizma za ekološko preoblikovanje Evrope. Posebne dejavnosti, ki bi jih vseboval predlog nove vrste industrijske politike, vključujejo: (a) varstvo okolja in obnovljivih virov energije, (b) pripravo in razširjanje znanja, aplikacij IKT in spletnih dejavnosti; (c) zagotavljanje zdravja, sociale in dobrega počutja; (d) podpora pobudam za socialno in ekološko trajnostne rešitve na področju prehrane, mobilnosti, gradbeništva, energetike, in težav z vodo in odpadki.

7. Čezatlantska trgovina in naložbeno partnerstvo med EU in ZDA

10

EU se je v zadnjih letih dogovorila za številne dvostranske trgovinske sporazume. To je bilo v začetku 2013 začinjeno z napovedjo, da bi se EU in ZDA dogovorili o začetku pogajanj o dvostranskem trgovinskem sporazumu, tako imenovanem Trgovinskem in naložbenem čezatlantskem partnerstvu (TTIP). Predlagani sporazum ni namenjen le zmanjšanju carinskih tarif med dvema največjima trgovinskima blokoma; njegov glavni cilj je razstaviti in/ali uskladiti predpise na področjih, kot so kmetijstvo, prehranska varnost, industrijski izdelki in tehnični standardi, finančne storitve, zaščita pravic intelektualne lastnine in javna naročila. Liberalizacija in zaščita naložb bosta osrednji temi. Evropska komisija na podlagi naročenih študij trdi, da bo dogovor spodbudil rast in zaposlovanje v EU. Gospodarski učinki niso impresivni; povečanje BDP je ocenjeno na manj kot 1% BDP in bi prihajali postopoma v prehodnem obdobju 10 let. Stroški povečane brezposelnosti in popravkov zaradi liberalizacije trgovine so podcenjeni ali zanemarjeni. Deregulacija, vključena v trgovinski dogovor, bo ogrozila javno zdravje, delo, pravice in varstvo potrošnikov. Predlagano reševanje konfliktov je izrazito v korist investitorjev in na škodo javnih koristi. TTIP je nič manj kot neposreden napad na demokratično odločanja v EU. Večje spremembe v zvezi s predlaganim pogajalskim dnevnem redu so nujno potrebne. V tem trenutku je vprašljivo, ali bo trgovinski sporazum prinašal neto ekonomske in socialne koristi za državljane EU. Celovita presoja vplivov s podrobnimi študijami o številnih kritičnih vprašanjih ter radikalen prelom s prevladujočim pomanjkanjem preglednosti so prvi koraki potrebni za prepotrebne demokratične razprave o TTIP.